

УДК 37.017

ЮЛІЯ КОЛОС

Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

ЛЮДМИЛА ПАШКО

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені М.В. Остроградського

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА А.С. МАКАРЕНКА В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена педагогічній спадщині видатного українського педагога А.С. Макаренка та його системі виховання з точки зору сучасної акмеологічної освіти. Людина розглядається акмеологією як суб'єкт життєдіяльності, здатний до саморозвитку і творчості, до самоорганізації свого життя й професійної діяльності. Педагогічний досвід А.С. Макаренка можна вважати прикладом досягнення його учнями найвищих результатів виховання та професійного становлення. Цьому сприяли запровадження принципів доцільності життєдіяльності вихованців, система перспективних ліній розвитку кожної особистості, трудове виховання, запровадження ігрових та проектних методик, гуманізація та демократизація виховного процесу за рахунок широкого самоврядування та делегування повноважень колоністам, приклад власного саморозвитку та самовдосконалення педагога, вироблення у нього гуманістичного стилю мислення, нерозривний зв'язок між освітою та вихованням індивіда та потребами колективу і суспільства.

***Ключові слова:** акмеологія, акмеологічна освіта, професіоналізм, педагогічна система А.С. Макаренка*

Постановка проблеми. Акмеологічні підходи до розвитку особистості учня передбачають таку організацію освітнього процесу, в результаті якої отримуються найвищі результати за умови врахування здібностей, нахилів і талантів.

Акмеологія – це наука, що вивчає психологічну й професійну зрілість особистості, наука про закономірність досягнень вершин розвитку людини на кожному віковому етапі її життя. Акмеологія в освіті – це наука про закономірності цілісного й стійкого розвитку людини. Акмеологія вивчає закономірності розвитку особистості в період її акме (акме – з грецької вершина), тобто вершини фізичної, інтелектуальної й моральної зрілості [1, с. 83]. Одним із найважливіших питань акмеології є становлення особистості як професіонала. Людина розглядається акмеологією як суб'єкт життєдіяльності, здатний до саморозвитку і творчості, до самоорганізації свого життя й професійної діяльності.

Питанням акмеології присвятили свої роботи Б. Ананьєв, А. Бодалєв, Н. Вишнякова, Г. Данилова, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, А. Маслоу,

В. Максимова, Л. Орбан, М. Рибников, С. Рубінштейн та ін. Проблеми професійної підготовки вчителів у акмеологічному аспекті досліджують українські і російські вчені: І. Зязюн, А. Реан, Н. Ничкало, Н. Мачинська, Н. Кошарна, Д. Мотигуллін, О. Леонтьєва, О. Плахотнік та інші.

Мета статті – розкрити особливості акмеологічного підходу у педагогічній спадщині А.С. Макаренка та дослідити методи, прийоми та принципи що застосовувалися для реалізації вказаного підходу.

Виклад основного матеріалу. Предмет сучасної акмеології – це процес досягнення вершини майстерності в професії, максимальної творчої самореалізації фахівця і досягнення вищої життєвої самореалізації [10, с. 187].

Основне завдання акмеологічних технологій – сформувати і закріпити у самосвідомості людини затребувану необхідність у самосвідомості, саморозвитку та самореалізації, що дозволяють спеціальними прийомами і техніками самоактуалізувати особистісне та професійне Я. До числа акмеологічних технологій професор О. Плахотнік відносить ігрові (дидактична гра, технології ігromodelювання), технології психоконсультування, тренінгові технології, технології розвиваючого навчання, технологію особистісно-зорієнтованого навчання, метод проектів, педагогічне проектування в контексті акмеологічного підходу і проблеми підвищення якості освіти, управління проектувальними вміннями вчителів [10, с. 187].

На думку А. Деркач та Н. Кузьміної, акмеологічна спрямованість особистості, включає наступні складові [4, с. 106]:

- професійно-ціннісні орієнтації: соціально обумовленні цінності педагогічної діяльності (виховання вільної гармонійної особистості дитини, розвиток його творчих здібностей, стимулювання пізнавальних інтересів, прагнення до саморозвитку та ін.), особистісні цінності педагогічної діяльності (цінності-цілі – можливість розвивати професійно-творчі здібності, професійне самовдосконалення; цінності-засоби – творчий характер педагогічної діяльності, засвоєння професійних знань, вмінь, навичок);

- професійне цілепокладання: усвідомлення соціально-педагогічних цілей, вибір власних цілей педагогічної діяльності і професійного самовдосконалення, усвідомлення ієрархії цілей професійної діяльності і професійного самовдосконалення;

- професійна мотивація: інтерес до педагогічної діяльності, усвідомлення значимості результату педагогічної діяльності, потреби в отриманні якісної професійної освіти;

- прагнення до професійного успіху: мотивація досягнення, прагнення до саморозвитку, готовність до творчої професійної діяльності, здатність до рефлексії та само рефлексії.

У педагогічній діяльності А.С. Макаренка практично не було жодного відсотка «браку». Його педагогічна система мала на меті перевиховання особистості, нівелювання поведінкових девіацій та формування

відповідального, освіченого, високоморального, фізично розвиненого члена суспільства, що володіє професією та зможе знайти свою нішу в соціумі і бути успішним у житті. В основу цієї системи були покладені теорія колективу та принципи трудового виховання. Життя колоністів було організовано у відповідності до режиму праці й відпочинку; до усіх видів роботи, що виконувалась у колонії висувалися високі вимоги.

Система основоположних принципів А.С. Макаренка включала, перш за все, принцип доцільності життєдіяльності вихованців. Принцип доцільності орієнтував на програму формування людської особистості, яка була основою унікального розвитку кожного. Відносини в колективах А. Макаренка через систему перспектив забезпечували розвиток кожного вихованця і давали можливість виходити на високий рівень складності навчально-виробничих і життєвих завдань. Гуманність виховання було реалізовано делікатним способом через організацію життєдіяльності вихованців, у якій вони не відчували себе об'єктами виховання.

У основу перевиховання Антон Семенович покладав працю. При цьому колоністи вирощували і виробляли все те, що було необхідно і що сприяло підвищенню життєвого рівня кожного. У с. Ковалівці, під Полтавою, вони вирощували сільськогосподарську продукцію, у Куряжі – виготовляли типові меблі, а в комуні імені Ф.Е. Дзержинського відкрили завод фотоапаратів марки ФЕД. Усе виробництво було орієнтоване на досягнення найвищої якості. Вихованці шліфували лінзи ручним способом, але продукція була настільки високоякісною, що уряд країни відмовився від закупки фотоапаратів з-за кордону.

Для досягнення найкращих результатів Антон Семенович використовував найрізноманітніші методи, форми й засоби виховання особистості. Він створював новий педагогічний стиль, готував вихованців до творчого трудового життя, організовував нові людські взаємини, дбав про те, щоб його учні замислювалися над суспільними явищами, робили висновки, росли грамотними, мислячими, активними [2, с. 3].

Також велику увагу приділяв Макаренко гри як методу виховання. У дитини є потяг до гри, і треба його задовольняти. Треба не тільки дати дитині час погратися, але треба прожити цією грою все її життя. Елементи гри можна помітити і в елементах військової дисципліни у колонії, і навіть коли колоністи робили фотоапарати «Лейка» з точністю до 1 мікрона, – на думку самого А.С. Макаренка, все-таки це була гра [6, с. 251].

У власному розвитку як педагога А.С. Макаренко теж прагнув досконалості, досягнення найвищого ступеня професіоналізму – педагогічної майстерності. У своїй діяльності він великого значення надавав самоосвіті. Світогляд видатного педагога формувався під дією багатьох факторів. На формування його педагогічних поглядів мали вплив філософські твори А. Бергсона, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, І. Канта та ін. Перебуваючи на навчанні у Центральному інституті організаторів народної освіти ім. Літкенса, він виступив із доповіддю на одному з семінарів на тему «Гегель-Фейєрбах». Доповідач зазначив, що вихідним пунктом філософії

Фейєрбаха є сама людина, її логіка, на відміну від абсолютної ідеї Гегеля. Будучи емпіриком, перший шукає істину в життєвій практиці, основними ознаками його філософії є реалізм та гуманізм. Г. Гейне під впливом цієї філософії сказав, що «влаштувати царство небесне нам треба тут, на землі» [7, с. 277]. Аналіз даних архівних матеріалів нашою хує на думку: чи не ця філософія наштовхнула Антона Семеновича на ідею перспективних ліній та постановки життєвих цілей в його педагогіці; чи не осмислення цих ідей привели його до висновку, що при соціалізмі бути бідним соромно, необхідно бути багатим? Уся практична діяльність була спрямована саме на реалізацію цих ідей, які захоплююче були відображені в його педагогічних творах.

І.А. Зязюн у статті «Універсальні цінності спадщини А.С. Макаренка і сучасність» написав, що сутність проблеми полягає в тому, щоб у період навіть найбурхливіших докорінних переоцінок у всіх сферах нашого життя не згубити найціннішого, вічно живого, що, безсумнівно, вимагає нового прочитання. Унікальність А. Макаренка в тому, що він у надзвичайно важких умовах не зламався, не відмовився від своїх високо піднесених гуманістичних ідей, не «адаптувався» до навколишнього середовища, а знайшов свій шлях до їх утілення. Педагогічна спадщина А. Макаренка настільки новаторська, що поставлені і розроблені ним завдання випередили сучасну йому педагогіку на століття. Це – філософія сильної особистості, здатної протистояти труднощам життя, захистити його гуманістичні цінності власною причетністю і конкретною справою їх утвердити, примножити. Тому досвід А.С. Макаренка входить як складова частина у світову практику організації демократичного, гуманістично орієнтованого соціального виховання дітей і молоді [5, с. 3-9].

У наш час настали нові, специфічні труднощі в умовах економічних та соціальних викликів. Суспільна природа виховання та навчання вимагає переборювати ці труднощі відповідно до нових завдань суспільства. У цьому складному процесі досвід А.С. Макаренка сприймається не лише як історична цінність, а й як засіб і джерело створення сучасної ефективної системи виховання.

Гуманізм макаренківської системи виховання визначає передумови гуманістичного стилю мислення педагога, його морально-духовної культури та професійної педагогічної моралі. Ця мораль визначається усвідомленням загальнолюдських цінностей і є сукупністю принципів, норм і правил, які регулюють поведінку та характер відносин у процесі педагогічної діяльності [9, с. 8]. Гуманістичне мислення педагога, як важлива категорія сучасної науки, передбачає наявність нових можливостей для самореалізації та самоствердження в професії та усвідомлення того, що процес самовдосконалення не має меж.

Демократизація управління в закладах А.С. Макаренка актуальна і в наш час. Моделювання процесу формування компетентної особистості включає: мету, що окреслює перспективи; систему взаємовідносин, що робить кожен особистість суб'єктом свого розвитку і самовдосконалення; доцільність

життєдіяльності, що є передумовою досягнення найвищих результатів; виховне середовище з введенням ефективних форм, методів і прийомів роботи з колективом; систему цінностей, притаманну патріотам Батьківщини.

А.С.Макаренко розумів, що неможливо зводити виховання до індивідуального розвитку особисті, абстраговано від життя певного суспільства, перспектив соціального розвитку.

Висновки. Акмеологічна освіта є актуальною темою вивчення сьогодні в аспекті підвищення якості освіти. Педагогічна система А.С.Макаренка дозволила його вихованцям досягти високих результатів і в особистісному, і в професійному розвитку. Цьому сприяли запровадження принципів доцільності життєдіяльності вихованців, система перспективних ліній розвитку кожної особистості, трудове виховання, запровадження ігрових та проектних методик, гуманізація та демократизація виховного процесу за рахунок широкого самоврядування та делегування повноважень самим колоністам, приклад власного саморозвитку та самовдосконалення педагога, вироблення у нього гуманістичного стилю мислення, нерозривний зв'язок між освітою та вихованням індивіда та потребами колективу і суспільства.

Список використаних джерел

1. Гаєвий І. О. Акмеологічний підхід як потужний засіб розкриття творчого потенціалу учнів / І. О. Гаєвий, Н. В. Діордієва // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2013. – № 2. – С. 83–86.
2. Гриньова М.В. Ставлення А.С.Макаренка до педагогічної науки / М. В. Гриньова // Матеріали Х111 міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-практична спадщина А.С.Макаренка в контексті євроінтеграційних тенденцій вітчизняної освіти» (1-2 квітня 2014 року). – Полтава, 2014. – 110 с.
3. Данилова Г.С. Академічна модель педагога в ХХІ столітті / Г.С. Данилова // Рідна школа. – 2003. – №6. – С. 6–9.
4. Деркач А.А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А.А. Деркач, Н.В. Кузьмина. – М.: РАУ, 1993. – 280 с.
5. Зязюн І.А. Універсальні цінності спадщини А.С.Макаренка і сучасність / І.А.Зязюн // Пост методика. – №(19), 1998. – С 3–9.
6. Макаренко А.С. Про мій досвід / А.С. Макаренко // Твори: У 7 т. – К.: Радянська школа, 1953. – Т.5. – С. 231–254.
7. Матеріали Центрального Державного Архіву Літературного Інституту.
8. Носовець Н. М. Теоретичні основи педагогічної акмеології в підготовці майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / Н. М. Носовець. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 108.1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_1_108_26.pdf
9. Пашко Л.Ф. Врахування основних положень теорії колективу в процесі особистісно орієнтованого виховання курсантів / Л.Ф. Пашко, С.М. Левченко // А.С.Макаренко и мировая педагогика: Материалы международного семинара 8-10 апреля 2002 г. – Полтава: пед. ун-т, 2002. – С. 120-121.
10. Плахотнік О. В. Акмеология як нова якість освіти / О. В. Плахотнік // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – Вип. 42. – С. 187–192.

Стаття надійшла до редакції 07.05. 2015 р.

Колос Ю.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, Украина

Пашко Л.

Полтавский областной институт последипломного педагогического образования имени М.В. Остроградского, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ А.С. МАКАРЕНКО В КОНТЕКСТЕ АКМЕОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена педагогическому наследию выдающегося украинского педагога А.С. Макаренко и его системе воспитания с точки зрения современного акмеологического образования. Человек рассматривается акмеологией как субъект жизнедеятельности, способный к саморазвитию и творчеству, к самоорганизации своей жизни и профессиональной деятельности. Педагогический опыт А.С. Макаренко можно считать примером достижения его учениками высоких результатов воспитания и профессионального становления. Этому способствовали внедрение принципов целесообразности жизнедеятельности воспитанников, система перспективных линий развития каждой личности, трудовое воспитание, внедрение игровых и проектных методик, гуманизация и демократизация воспитательного процесса за счет широкого самоуправления и делегирования полномочий колонистам, пример собственного саморазвития и самосовершенствования педагога, выработка у него гуманистического стиля мышления, неразрывная связь между образованием и воспитанием индивида и потребностями коллектива и общества.

***Ключевые слова:** акмеология, акмеологическое образование, профессионализм, педагогическая система А.С. Макаренко*

Kolos Yu.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Ukraine

Pashko L.

Poltava Regional Institute of Postgraduate Education named after M.V. Ostrogradsky, Ukraine

PEDAGOGICAL HERITAGE OF A.S. MAKARENKO IN THE CONTEXT OF ACMEOLOGICAL EDUCATION

The article is devoted to pedagogical heritage of the famous Ukrainian pedagogue Anthon Makarenko and his system of education in terms of modern acmeological education. Acmeology approaches to the development of the person, student provide an organization of educational process, as a result of which the best results are obtained taking into account pupil's abilities, aptitudes and talents. Acmeology considers a person as a subject of his life activity, a person capable of self-development and creativity, able to self-organize his life and professional activity. Acmeological orientation of the individual, according to A.A. Derkach and N.V. Kuzmina, includes professional values, goal-setting, professional motivation and commitment to professional success. Anthon Makarenko's teaching experience can be considered as an example of his students' achievement of the best results of education and professional development. This was due to the introduction of the principle of expediency pupils' life, the system of perspective lines of each individual, labor education, implementing educational game techniques, humanization and democratization of the educational process by a broad delegation of authority and self-government of colonists, the example of the teacher's own self-development and self-improvement, humanist style of thinking, inextricable link between education and upbringing of the individual and collective and society needs.

***Key words:** acmeology, acmeological education, professionalism, A.S. Makarenko's pedagogical system*